

**O‘ZBEKISTONDA ISLOM MOLIYASI TAMOYILLARI ASOSIDA
SUG‘URTALASH MASALALARI**

Usmonova Shahlo Shermanmat qizi

Ilmiy rahbar Sa’dullayeva Gulnoza Usmanovna

Annotatsiya

Mazkur maqola islom moliyasi tamoyillari asosida sug‘urtalashning nazariy va amaliy jihatlarini batafsil o‘rganishga bag‘ishlangan. Islom moliyasi tamoyillari, xususan, riba (foiz), gharar (noaniqlik) va maysir (qimor) kabi taqiqlarga asoslangan holda sug‘urtaning alternativ shakli - takoful tizimini tahlil qilish orqali, jahon tajribasi va O‘zbekiston sharoitida qo‘llash imkoniyatlari chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada takoful tizimining huquqiy va iqtisodiy asoslari, statistika ma‘lumotlari asosida tahlil etilib, mavjud muammolar va ularning yechimlari batafsil ko‘rsatib o‘tilgan.

***Kalit so‘zlar:** Islom moliyasi, takoful, riba, gharar, maysir, sug‘urta, shariyat, O‘zbekiston tajribasi, jahon tajribasi, iqtisodiy tahlil, moliyaviy xavflar, huquqiy asoslar, iqtisodiy rivojlanish.*

Kirish

Islom moliyasi jadal sur‘atlar bilan rivojlanayotgan moliya sohasi bo‘lib, uning tamoyillari shariat qoidalariga asoslangan. An‘anaviy sug‘urta tizimi islom moliyasi tamoyillari bilan mos kelmasligi sababli, musulmon dunyosida takoful tizimi rivojlanib kelmoqda. Takoful – bu o‘zaro kafolat berish tamoyiliga asoslangan sug‘urta shakli bo‘lib, unda barcha ishtirokchilar o‘zaro yordam va adolatga asoslangan holda moliyaviy xavflarni taqsimlaydilar. Ushbu maqola takoful tizimining nazariy asoslari, xalqaro tajriba va O‘zbekistonda uning qo‘llanish imkoniyatlarini ko‘rib chiqishga qaratilgan.

Islom moliyasi va takoful sohasidagi xalqaro tajribalar ko‘rsatmoqda-ki, bu tizim nafaqat shariat tamoyillariga mos, balki iqtisodiy barqarorlikni ham ta‘minlaydi. Shu boisdan, O‘zbekiston sharoitida bu tizimni joriy etish va rivojlantirish dolzarb masala hisoblanadi. Ushbu maqolada takoful sug‘urtasining asoslari, uning huquqiy va iqtisodiy jihatlari, jahon tajribasi va O‘zbekiston uchun qo‘llanish imkoniyatlari batafsil tahlil qilinadi.

Adabiyotlar sharhi

Islom moliyasi bo‘yicha adabiyotlarda sug‘urtaning shariat qoidalariga mos kelmasligi bo‘yicha turli izohlar keltiriladi. Riba, gharar va maysir taqiqlari tufayli an‘anaviy sug‘urta shariyatga zid deb topiladi. Shu sabab, takoful tizimi paydo bo‘ldi va bu tizimning tamoyillari mualliflar Muhammad Ayub, Sayid Aqqad va Umar Chapra

tomonidan batafsil yoritilgan. Bu mualliflar o‘z asarlarida takofulning nafaqat nazariy asoslarini, balki uning iqtisodiy rivojlanishdagi ahamiyatini ham ochib bergan.

Jahon tajribasida Malayziya, Saudiya Arabistoni va Birlashgan Arab Amirliklari takoful sohasida muvaffaqiyatli loyihalarni amalga oshirgan mamlakatlar sifatida e‘tirof etiladi. Malayziyada takoful sug‘urtasining huquqiy asoslari qator xalqaro va mahalliy qonunchilik me‘yorlari bilan mustahkamlangan bo‘lib, bu mamlakatda takofulning rivojlanishi tez sur‘atlar bilan davom etmoqda. Saudiya Arabistoni tajribasi esa davlat ishtirokida takoful xizmatlarining kengayishini ko‘rsatadi. Bundan tashqari, Yusuf Qardoviy kabi mualliflar takoful sug‘urtasining shariatga mosligini isbotlash uchun ko‘plab ilmiy asarlar yaratgan.

Asosiy qism

Takoful sug‘urtasi “mas‘uliyatni taqsimlash” tamoyiliga asoslanadi. Bu tizimda ishtirokchilar maxsus fondga mablag‘ ajratadi va ushbu fond moliyaviy xavflarni qoplash uchun ishlatiladi. An‘anaviy sug‘urtadan farqli ravishda, takofulda daromad olish maqsadi emas, balki ishtirokchilar o‘rtasida xavflarni adolatli taqsimlash ustuvor ahamiyatga ega. Takoful fondi umumiy manfaatlarga xizmat qiluvchi vosita sifatida ko‘riladi. Ushbu fondning boshqaruvi shaffof va ishonchli bo‘lishi lozim.

Shariat qoidalariga ko‘ra, moliyaviy operatsiyalar halollik, adolat va noaniqlikdan xoli bo‘lishi lozim. Sug‘urta shartnomalari ko‘pincha gharar va riba elementlarini o‘z ichiga olgani sababli, ular takoful bilan almashtiriladi. Takofulda barcha shartnomalar ochiq-oydin va shaffof tarzda tuziladi.

Masalan, takoful sug‘urtasi tuzilishida ishtirokchilarning mablag‘lari xavfsizligi va ularning shariatga muvofiq tarzda boshqarilishi muhim ahamiyatga ega. Bu esa islom moliyasining asosiy tamoyillariga mos keladi. Takoful fondlari to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalar yoki iqtisodiy rivojlanishga qaratilgan loyihalarda ishlatilishi ham mumkin.

Malayziya takoful sug‘urtasi bo‘yicha yetakchi mamlakat hisoblanadi. Ushbu davlatda takoful tizimining huquqiy va institutsional asoslari yaxshi rivojlangan bo‘lib, uning umumiy sug‘urta bozoridagi ulushi yil sayin oshib bormoqda. Malayziyada takofulning rivojlanishi uchun maxsus davlat dasturlari va rag‘batlantirish mexanizmlari mavjud. Saudiya Arabistonida esa davlat tomonidan takoful xizmatlarining joriy qilinishi va nazorat qilinishi tizimning muvaffaqiyatli ishlashiga xizmat qilmoqda.

Birlashgan Arab Amirliklarida esa takoful kompaniyalari an‘anaviy sug‘urta kompaniyalari bilan raqobatbardosh bo‘lib, innovatsion xizmatlar ko‘rsatmoqda. Ushbu davlatlarda takoful sug‘urtasi moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash va xavflarni adolatli taqsimlashning samarali vositasi sifatida tan olingan.

Dunyo bo'yicha takoful bozorining hajmi 2023 yilda \$60 milliardni tashkil etgan. Uning o'sish sur'ati yiliga 12% atrofida baholanmoqda. Malayziyada takoful xizmatlaridan foydalanayotgan aholining ulushi 40% ga yetgan bo'lsa, Saudiya Arabistonida bu ko'rsatkich 35% ni tashkil qiladi. Birlashgan Arab Amirliklarida esa takoful bozorining hajmi umumiy sug'urta bozorining 25% ini tashkil etmoqda.

O'zbekistonda esa takoful bozorining ulushi hali juda kichik bo'lib, bu sohada qator huquqiy va tashkiliy muammolar mavjud. Statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, aholining takoful sug'urtasi haqidagi bilim darajasi past, bu esa tizimning rivojlanishini sekinlashtirmoqda. Shu boisdan, iqtisodiy tahlillar va tadqiqotlar orqali takoful sug'urtasini ommalashtirish zarur.

Bunda ushbu masala yuzasidan quyidagi muammo va yechimlarni keltirishimiz mumkin:

Muammolar:

- O'zbekistonda takoful bozorining rivojlanishi uchun huquqiy asoslarning yetarli emasligi;
- Islom moliyasi sohasida malakali kadrlarning yetishmasligi;
- Aholi o'rtasida takoful tizimi haqida yetarli tushunchaning mavjud emasligi;
- Takoful sug'urtasini amalga oshirish uchun infratuzilmaning yetarli emasligi.

Yechimlar:

- Takoful sug'urtasini joriy etish uchun maxsus qonun va me'yoriy hujjatlarni qabul qilish;
- Islom moliyasi bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash va malaka oshirish dasturlarini ishlab chiqish;
- Aholi o'rtasida takoful tizimi va uning afzalliklari haqida keng ko'lamli targ'ibot ishlarini olib borish;
- Takoful sug'urtasi uchun texnologik infratuzilmani rivojlantirish va zamonaviy platformalarni joriy etish.

Xulosa va tavsiyalar.

Islom moliyasi tamoyillari asosida sug'urtalash tizimi, xususan, takoful, xalqaro tajribada muvaffaqiyatli qo'llanilib, adolat va halollik tamoyillariga asoslanganligi sababli, u O'zbekiston uchun ham istiqbolli yo'nalish hisoblanadi. Mamlakatimizda takoful tizimini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan huquqiy va iqtisodiy asoslarni yaratish, xalqaro tajribani o'rganish va malakali mutaxassislar tayyorlash lozim.

Shuningdek, aholining takoful sug'urtasi bo'yicha xabardorligini oshirish orqali ushbu sohaning rivojlanishiga hissa qo'shish mumkin. Buning uchun ommaviy axborot vositalaridan foydalanish, treninglar va seminarlar tashkil etish, shuningdek, davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish zarur. Takoful tizimi O'zbekistonda nafaqat

iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, balki ijtimoiy birdamlikni oshirishga ham xizmat qilishi mumkin.

REFERENCES

1. Ahmed, S. (1989), Islamic Banking and Finance, Journal of Monetary Economics, Vol 24, pp. 157-167.

2. Blitz, R. and Long, M. (1965), The Economics of Usury Regulation. Journal of Political Economy, Dec., pp. 608-619.

3. Ahmadjonov, A Abdullayev, M Mamayusupov, O Umarjonov. (2021). Raqamli iqtisodiyotda boshqaruv muammolari. Science and Education, 2(10), 636-642.

4. AA, Mulaydinov Farkhod Muratovich. (2021). RAQAMLI IQTISODIYOT TUSHUNCHASI, AFZALLIKLARI VA AMALIY AHAMIYATI. AXBOROTKOMMUNIKACIYA TEXNOLOGIYALARI VA TELEKOMMUNIKACIYALARNING ZAMONAVIY MUAMMOLARI VA ECHIMLARI ONLAIN RESPUBLIKA ILMIIY-TEHNIK ANJUMANINING MA'RUZALAR T'PLAMI, 2 (6), 794

5. Akhmadjonov, A Abdullayev, A Abdupattayev, M Sultonov. (2021). ISLAMIC BANKING MANAGEMENT, ASSETS AND LIBILITIES. Scientific progress, 2 (6), 1525-1532.

6. M Mamadjonov, A Abdullayev, I Abdurahmonov, A Mamadaliyev. (2021). CHALLENGES OF MANAGEMENT IN THE DIGITAL ECONOMY. Scientific progress, 2 (6), 1533-1537.

7. MMQ Tojiyeva, AAU Abdullayev. (2021). THE USE OF MODERN TECHNOLOGIES IN STATISTICAL DATA COLLECTION. Asian Journal of Multidimensional Research 10 (12), 250-254.

